

VIII. JAGON JARDUNALDIAK: GASTEIZKO ELIZAREN SORTZEA ETA EUSKARA

Gasteiz, 2004ko azaroaren 26an.

Jose Luis Lizundia Askondo

Sarrera honetan eta, dudan denborara mugatuz, XIX. mendean Eliza Katolikoak Euskal Herriarekiko bere baitako erakundetzea aipatzea nahiko nuke. Gaur eta, hemen, ez dut jardungo mende horren hasieran Napoleonen Konkordatuak nola ekarri zuen, alde batetik Iparraldeko parrokia guztiak diozesi berberean batzea, hots, Lapurdi, Garazi-Baigorri eta Arberoa artzipreztazgukoak, lehendik Baionakoak zirenak; Amikuze, Oztibarre eta Agaramontekoak (Navarre deitutako artzipreztazgukoak), orduarte Akizi atxikiak eta Zuberoakoak, Oloroekoarenak. Baina baita ere, Biarnoko guztiak, orduarte Leskarre edo Oloroen zeudenak, BAIONA-LESKARRE-OLOROeko elizbarruti handi eta nahasian (euskaldunak eta biarnesak), horrela populu biak bil araziz. Departamendua eta diozesa gauza bera, eta, horrela jarraituko, zoritxarrez.

Espainiako Erreinuan ere estatu liberalak nahi izan zuen egin hori. 1822an, liberal progresistek «trienio liberal» delakoan, lehen benetako probintzializazioa burutu zuten 52 probintziekin «Proyecto de división del territorio español» indarrean jarriz. Egile nagusia euskaldun bat, Jose Antonio Larramendi Mugurutza mendararra. Napoleoni imitatuz probintziak eta elizbarrutiak kopuru eta muga berberak izatea nahi zituzten. Absolutismoa berriaz ezarri zen eta Erregimen Zaharrera itzuli zen egoera, baina 1833an Javier de Burgos ministro liberalak burutu zuen gaur ezagutzen dugun probintzia banaketa. Berehala hasi ziren liberalok Kondordatu berrian lehengo asmoekin, baina agintean zeuden liberal moderatuak ez zuten lortu Frantziako eredu osoa, hori bai, lortu zuten zenbait elizbarruti txiki handiangoekin biltzea, hala nola Tuter Tarazonekoarekin eta abar, baina baita ere elizbarrutirik ez zuten probintziek lortzea, ez denek ordea.

Garaia etorri zitzaien arabar, bizkaitar eta gipuzkoarrei obispadua lortzeko, paradogikoki bada ere Espainiako liberal jakobinoei esker. Calahorra-La Calzadako elizbarruti erraldoiak 553 parrokia galduko zituen Mendebal Euskal Herrian eta hori nekez irentsi zitekeen. Argudio asko erabili zituzten kontrakoek, bereziki kalonje eta elizgizon nagusiek, baina interesgarriak izanik ere, gaur euskarekikora mugatuko naiz. Horretarako Andrés E. de Mañaricua,

Demetrio Mansilla, Sebastián Insausti eta Juan Pérez Alhamaren *Obispos de Alava, Guipúzcoa y Vizcaya hasta la erección de la Diócesis de Vitoria*. Victoriensia, Publicaciones de lal Seminario de Vitoria, Vitoria, 1964 liburu mardul eta dokumentatua irakurtzea gomendatzen dizuet. Zuetariko batzuk ezagutzen baduzue ere Santo Domingo de la Calzadako Justo Barbagero abatarenak dira hemen aipagarri.

Abata kontserbadorea izango zen, ziur, baina Grazia eta Justizia ministro liberalari idatzi zion, Konkordatuaren ondorioz erabakita zegoen Gasteizko elizbarrutia, gauza ez zedin azken ahalegina egin guran. Bere «*Memoria o consideraciones sobre la reunión de las tres provincias vascongadas en su sólo obispado, con la silla episcopal en Vitoria*» oso adierazkorra da euskararen, euskaldungoaren eta euskal nazionalitateen (horrela dakar euskal nazionalismoa sortu aurretik) kontra argudiatuz. Hara hor pasarterik argigarrienak hitzez hitz:

Ministroari egindako gutunetik:

- «...me ha parecido deber prestar un servicio a mi futura iglesia consignando en la adjunta *Memoria* razones muy valederas contra el proyecto de unir aquellas tres provincias en un solo obispado».

Memoriatik:

- «Y estas razones no han podido ser otras que las que ahora precisamente se alegan para reunir las tres provincias en un solo obispado: el tener las misma legislación especial con igualdad de costumbres y tradiciones. Esa legislación especial es la que da a las tres provincias una especie de independencia que hace muy precaria su unión con España, si el vínculo político que las sujeta a la corona, no estuviese fortalecido con el vínculo canónico que las estrecha y hace dependientes de Castilla».
- «Si a la independencia administrativa y legislación especial de que gozan, se junta entonces la espiritual y eclesiástica, tienen todo lo necesario para gobernarse por sí mismos y ser de todo punto independientes».
- «Para conseguir este objeto (que ha debido parecer a nuestros Reyes de gravísima importancia), y para remover el principal obstáculo que se opone a la fusión de los pueblos en una misma nacionalidad, han procurado limitar el uso de la lengua vascongada, mandando que en todas las escuelas se enseñe por libros castellanos y empleando otros medios para generalizar el uso de este idioma, a cuya adopción en el pays (sic) no ha contribuido poco el clero, por la necesidad de ejercitarlo en sus relaciones con las capitales de las diócesis y comunicación con sus prelados. Por la perseverancia en estas medidas, y a causa también del mayor trato y roce con los castellanos durante la guerra, había llegado así a desparecer el vascuence: en distritos enteros, limítrofes a Castilla».
- «Teniendo los vascongados. Obispos de su habla, cabildo y párrocos de su habla, se aferrarán más y más en ella, tratarán de extenderla por los límites de las tres provincias, ganando el terreno perdido y haciendo de ella una lengua na-

cional; y si a esto se agrega la mayor afición que cobrarán a sus costumbres, tradiciones y fueros, que en cierto modo se autorizan y sancionan, se habrá contribuido a formar en España una nacionalidad distinta, y una base de separación política para lo que más adelante quisieren invocar el principio de las nacionalidades».

Argi dauka beraz La Calzadako kalonje-abatak euskara eta euskaldungoaren mesedetan izan zitekeela hiru probintziek elizbarruti erakunde bateratua izatea. Politikoki bat ere lotsa gabe jokatuaz, bere Memoria horretan azken azken ahalegin bat egiten du, gutxienez ezinbestean sortzen bazen ere, hiru herrialdeon eremu osoa ez zedin hartu:

- «...y lo 3º, por las razones políticas indicadas que aconsejan más bien que la unión, el fraccionamiento de las tres provincias. Conservando a Pamplona, San Sebastián y Tolosa, que distan menos de ella que de Vitoria; a Santander y Burgos su territorio actual en Vizcaya y Alava; y a Calahorra y La Calzada, por ser la que más pierde, la mayor parte posible de esta última provincia», Araba alegia.

Horrela Bizkaiko Enkarterri eskualdea, Ezkerraldea barne, Santanderko elizbarrutian jarraituko zukeen; gauza bera, Aiara aldeko Tuterako artzipreztagua (Artziniena buru zuena); Gobiarango parrokiak Burgosekin eta Gipuzkoa gehiena, Debarroa salbu, Iruñerekin segituko zuen. Asegaitza zenez gure abat hori Arabako Hegoaldeak ere Calahorra-La Calzadarekin segitzea hobe.

Zorionez ez zuen lortu hiru probintzien eliz batasuna zapuztea. Hori frankismo garaian gertatuko zen, 1949ko azaroaren 2an, Aita Santuaren *Quo commodius* buldarekin, Bilbo eta Donostiako apezpikutegi berriak sortuaz, baina hori beste historia bat da. Nik bakarrik abat-kalonje horrek eliz erakundetze batek zer mesede edo kalte zekarzkion euskarari eta euskal nazioari ondotxo zekiela oroit arazi nahi izan dut. Oviedoko eta Iruñeko eliz probintziek frankismo beranduan eraiki zirenean, nola Araba eta Bizkaiko elizek Burgoskoaren eremuan gelditu ziren datorren urterako utziko dugu.